

Ybl Miklós

1814—1914.

A centennáriumok közül, a nagy emberek születésnapjának százéves fordulójából, az idén számunkra is jut néhány. Az egyik ily ünneppé avatott napon Kemény Zsigmondnak, a magyar irodalom reprezentatív emberének gyujtottunk nemrég örömtüzeket. Akiről most szólunk, az a kultúra másfajta munkása. Kezében nem a mondatokat író toll működött egy egész életen át, hanem a körző és rajzón. Eszköze, amellyel szépségeket valósított meg, amellyel gondolatait fejezte ki, nem a szó volt, hanem a mázsás kő és téglá. Ő is volt költő, de az építészet költője. Ő is terveket kovácsolt műhelyének óráiban, mint ahogy ezt a mesemondók teszik. E tervek azonban nem csupán a fölemelő gyönyörködtesés céljait szolgálták, hanem a praktikus szükségletét is. Nem regények születtek tehát e tervekben, hanem házak, kastélyok, templomok, bérpaloták és egy színház, amely finom arányaival s kedveségével e nemből egyike a legszebbeknek Európában, s amelyről, közelebbi megnevezés helyett, elég talán csak annyit mondanunk, hogy az Andrássy-úton áll.

Az a centennárium, amely a múltból egy nagy építőművész magyar alakját hozza elénk: Ybl Miklósé, aki 1814 április hatodikán született Székesfehérváron. Ha visszatekintünk az életre, amely az övé volt: valóban nem igen találunk példát, amelyet jobban hevített volna a produktív munka szeretete s a haladó szellem. Amikor ő mint egyszerű, foglalkozást kereső fiatal ember beállt Pestre: az ikerváros, Pest és Buda nemcsak méreteiben mutatta egy-egy kisváros képét. Viszonyai hasonló természetűek, utcái s épületei ugyanily megjelenésűek voltak. Alig különböztek a XVIII. század falusias jellegű városától. Az a lendület, ami a negyvenes években kapta el a lelkeket, s amit magyar reneszánsznak nevezünk, még meglehetősen messze volt. Hatásai, jelei, alig hogy gyöngén föltünedezni kezdtek, a még német szóra hallgató Pest belső életé-

ben s külső arculatán. A Nemzeti Múzeumon már dolgoztak ugyan a kőművesek, de még nem állt az Akadémia, a Lánchíd, a Nemzeti Színház, a Kereskedelmi Testület dunaparti háza, a Nemzeti Kaszinó. Amikor aztán a hetvenhétéves Ybl, 1891-ben, mint ősz, fehérhajú mester befejezi pályafutását: nem Pestnek, hanem Budapestnek int búcsút. Egy városnak, amely félmillió lakost számlál, boulevardjai vannak, amelyben a kulturát szolgáló intézmények már eredményes múltra tekinthetnek vissza.

Ez a múlt ama generáció — a Széchenyiek, Andrássyak nemzedékének — kitörülhetlen dicsősége, amely az új, a modern Magyarországhoz a gyökereket ültette el, s amelyhez Ybl Miklós is tartozik. Azt a pallérozódást, amelyet nagy költőink, tudósaink, államférfiaink munkáltak a maguk területén: az építészetben Ybl Miklós képviseli európai színvonalon. A múlt század közepe után, a politikai kibontakozás éveivel újra fejlődni kezdő főváros, reája bízta legjelentősebb középítkezéseit. Nem volt senki, aki nála ezt hivatottabban végezhetné volna. Sőt azt kell mondanunk, hogy egyedül ő volt az erre hivatott.

Az az élet, ami az Ybl Miklósé volt, még más szempontból is érdemes arra, hogy elsősorban a dolgozó Magyarország ifjúsága elé állíttassék. Oly erények találhatók ugyanis benne, amelyek ma nem tartoznak a fölötté követett erények közé. Bölcsője egyszerű, szerény kis polgár-bölcső. Hiányzott mellőle minden oly kedvező auspicium, amely pályáját már előre simává, könnyebbé tehetné volna. A társadalmi születtség szerencsés körülményeiben, vagy valami öröklött név előkelőségében nem volt része. Amikor Pestre jön, félénken kopogtat be Pollák Mihálynál, a Nemzeti Múzeum építőjénél, aki — mert éppen szüksége volt munkaerőre — fölfogadja. Münchenben s a bécsi akadémián szerzett ismeretei mellett is azonban egyelőre korántsem jut valami irigylendőnek tetsző pozícióhoz. Nem a tervezőasztal az, amelyen dolgozhat, hanem az épületet körülfogó állványok s meszet rejtő vályuk világa. Belép a kőműves-céhbe s fehér kötényt köt. Itt, egész alatt, kezében a habarcsverő kanállal és kalapáccsal, kezdi tehát pályáját Ybl Miklós.

S mégis, ez a pálya megállás és zökkenés nélkül, szinte egyenes vonalban visz előre, oly lendülettel s oly magaslata, hogy aki az egészet tekinti át, kétségtelenül érzi regényszerű, romantikus ízét. A kötényt viselő kőműveslegény szürke alakja egyre tovább jut, mind följebb, a rábizott feladatok tekintetében épp úgy, mint a társadalom, az állam, a tudományos és művészeti világ részéről jövő megbecsülés, a külső siker dolgában. Mindent megkap, amit az ő idejében a kultúra ilyfajta munkása kaphatott, sőt alkonyba hajló életén oly kitüntetetés éri, ami rajta kívül máig se jutott ki építőművésznek. A magyar főrendiház tagja lesz Ybl Miklós, a székesfehérvári polgár-gyerek.

Arra itt most nincs helyünk, hogy tevékenységét, műveit részletesen ismertessük, vagy akárcsak pontosan felsoroljuk. Azok, akik legnagyobb szabású munkái voltak, úgyis régóta bent élnek a közönség köztudatában. Az Opera, a lipótvárosi bazilika, amelyeket már deresedő hajjal, de nem csökkenő alkotóerővel tervezett, s amelyek közül ez utóbbinak, a bazilikának teljes elkészülését már nem is érthette meg. Ezeken kívül azonban egész sor építmény örzi kivételes képességeinek, szellemének s izlésének nyomát, amelyek közül nem tudjuk, hogy mit említsünk előbb. A fiatalabb korára eső nevezetes főt templomot és kastélyt. Vagy későbbi műveit, a Vámházat, margitszigeti fürdőt, a Lovardát, a régi országházat, a Várházart, a gróf Festetich-, Károlyi-, Degenfeld-, Pálffy-

A józsefvárosi gázgyár kimulása

Mühlbeck Károly rajza

palotákat a Múzeum körül, amelyek mind az olasz reneszánsz stílusában készültek, s már bizonyos patinás darabjait adják a modern Budapestnek.

Szobra Budán, a Várbazár szomszédságában áll. A szobor hallgató, mozdulatlan és néma bronz. De ahogy Augusztus császár mondta híveinek: téglából épített Rómát találtam, s márványból épített Rómát hagytam hátra, — a szobor is elmondhatná, ha módja volna rá: üres telkeket, kis pesti házakat találtam, s palotákat hagytam hátra.

Demeter

Alex

Elbeszélés

Irta LAKATOS LÁSZLÓ

Alex huszonkét esztendő volt, nyurga, szöke fiatalember, bajusztalan, arca szinte lányosan szelíd, szeme két szomorkodó kék virághoz volt hasonló. Csöndesen járt a vendéglő terraszának fehérre terített asztalai között. Balkezének gyűrűs ujján kis rubint csillogott izzó tűzesepp gyanánt. Haja — ha a nyári nap mezitelen fejére süttött — vízszökén csillogott, vagy aranyosan, mint a búzakaralás és vékony ajkán soha ki nem mondott szavak látszottak állandóan szemérmeskedni. Am este volt csak Alex az igazi. Este, amikor a szél a vöslai hegyek lankái közül a könnyű hűvösségben fölszabadult földnek ezer nyári illatát hozta a terraszra. Az esti szellő madárdalt, csillagfényt és szerelmet, nagyon sok szerelmet hozott ilyenkor a terraszra a villamos csillárok, az ezüst evőszerszámok, a fiatal hölgyek nyakán hajlékonyan kúszó aranyláncok és az asztalok mellett halkán, játékos könnyen váltott szavak, a szavak között fölbugyborékoló halálos sóhajok közé. Még a könnyű vörösbor is belesápadt ezekbe a vöslai estékbe, a terrasz fölött levő szobák apró köerkélyei az esti szellőben tisztálkodtak meg a portól, hogy éjszakára tisztán várhassák a Wienerwald erdei tündéreit, akik eddig még egyszer, egyetlen egyszer sem érkeztek meg és Alex ilyenkor a terrasz fapárkányához támaszkodva lehúnyta szemét. Füle úgy itta be az ezüstkanalak és csiszolt pohárüvegek csengését, mint királyi eljegyzési lakoma muzsikáját. Azt hitte, hogy a Szentivánéji álom káprázata száll le rá. Alex ilyenkor megérdemelte volna, hogy nyulánk alakját Ferdinánd császár kúrassziros tisztjeinek vértje borítsa és arca a legfinomabb költőkéhez hasonlított. Voltak pillanatok, amikor Alex egészen határozottan úgy nézett ki, mint Rainer Maria Rilke.

Alex ezen az estén tudta meg, hogy Riza kisasszony a holnap délutáni gyorsvonattal hazautazik Pestre. A szobapincértől tudta ezt meg és mondhatni, hogy első pillanatban az volt az elhatározása, hogy férfiasan viseli a csapást. Fájdalmas döbbenetében

mindössze ajkába harapott, igaz, úgy, hogy nyomban kiserkedt belőle a vér. De Alex ezt nem cselekedte szándékosan. Remélte, hogy a kibuggyanó vörös nedű nem lesz árulója érzéseinek, amelyek olyan tiszták és gyöngédek voltak, hogy Riza kisasszonyt négy héten át tudta imádni anélkül, hogy még a szolgálatot tevő szobaleányt is megkérdezte volna:

— Ki az a fekete keleti hercegnő, aki a hármasszalnál ül, magyarul beszél a családjával, akinek a szeménél Isten nem teremtett szebbet és aki nélkül én élni nem tudok?

A négy betű koszorújából font csodálatos női névhez is véletlenül jutott Alex. Szinte akarata ellenére olvasta egyszer a vendéglőkönyvben ezt a szót: Riza. Szíve akkor hirtelen ugrással a torkába szökött föl, tudta, hogy ez a név csak az övé lehet, a hercegnőé, akinek fejét a legfeketébb selyemhaj koronája ékíti. De eltette magának ezt a nevet, kis kulccsal a szívébe zárta és csak ma éjszaka merete először belesóhajítani az augusztusba, ma éjszaka, hogy tudta, hogy holnap már nem látja őt és holnapután sem és talán a jövő nyáron sem — Istenem, mi lesz már a jövő nyáron? — és talán sohasem látja őt.

Alex ezen az éjszakán nem aludt. Idegen koporsóként került rossz ágyát, de azért nagyon rendesen viselkedett. Éjfél után nem ült a cselédség boros asztalához (egyáltalán mindig nagyon ügyelt arra, hogy a többiek ne vegyenek észre semmit sem. Alex belehalt volna, ha érzéséből mások könnyű tréfát faragnak), kibujdosott a hegyek közé és egészen homályosan olyasvalamit érzett, hogy szép volna, ha verset tudna írni. De Alex, aki igen finom ember volt, ezt is csak úgy érezte, öntudatlanul, nem volt olyan közönséges, hogy azt, ami csak az övé, idegen szabályok szerint megkötött sorokba szorította volna. Még öngyilkosságra sem gondolt Alex. Ez triviális dolog, mindent elárulna a többiek előtt és Riza kisasszony még sem értene belőle semmit. Semmit sem értene belőle, mert, még ha Alex hajnalban úgy terülne el az erdő pázsitján, hogy jobb keze revolvert szorongatna és a nyitott szíve sötétvörös cseppeket eregetne a tízezer fűszál egyikére, akkor is hogyan gondolhatná Riza kisasszony, hogy Alex érte, ő érte merészelt ezt...

Alex semmire nem jutott ezen az éjszakán és még hajnalban, hogy ott állt a nagy hotel előtt, amelynek első fala most olyan volt, mint egy fehér-rózsaszín mellvert és ő a Riza kisasszony szobájának nyitott ablaka alatt állt, lesván, hogy a szellő majd csak előhoz onnan egy alvó sóhaj. Alexnak még ekkor sem jutott eszébe semmi sem.

És hogy másnap délelőtt mégis meg merete tenni azt, az is véletlen volt. Talán az életből távozásra ítélték, a halálos betegek és a nagy bajba jutottak elszánt-sága sugallt neki mindent. Talán így volt lehetséges, hogy a félnék Alex öt palack hetvenhármas vörösborral helyezett ezüst tálcára, a palackok között ibolya kék